

Det här verket har digitaliserats vid Göteborgs universitetsbibliotek.
Alla tryckta texter är OCR-tolkade till maskinläsbar text. Det betyder att du kan söka och kopiera texten från dokumentet. Vissa äldre dokument med dåligt tryck kan vara svåra att OCR-tolka korrekt vilket medför att den OCR-tolkade texten kan innehålla fel och därför bör man visuellt jämföra med verkets bilder för att avgöra vad som är riktigt.

This work has been digitised at Gothenburg University Library.
All printed texts have been OCR-processed and converted to machine readable text.
This means that you can search and copy text from the document. Some early printed books are hard to OCR-process correctly and the text may contain errors, so one should always visually compare it with the images to determine what is correct.

SAMTIDEN

VECKOSKRIFT

FÖR

POLITIK OCH LITTERATUR

UTGIFVEN AF

C. F. BERGSTEDT.

N° 39.

Lördagen den 26 September

1874.

Lagstiftningen angående försäljning af ruggifvande drycker.

Det ämne med hvilket vi här ämna för en stund sysselsätta oss kan sägas hafva under två årtionden stått på dagordningen, och de frågor som dermed sammanhånga höra också otvifvelaktigt, genom sitt djupa ingripande i folkets hela sedliga och ekonomiska lif, till de viktigaste som kunna blifva föremål för folkrepresentanternas öfverläggningar. För tjugo år sedan togo statsmakterna ett dristigt steg i en riktning hvilken från alla håll blifvit erkänd som den rätta, då husbehofbränningen i principen afskaffades, och bränvinstillverkningen fick intaga sin rätta plats såsom en fabriksnäring, under en beskattning som tillskyndat statsverket betydliga och ständigt stigande inkomster; men det fans en sådan mängd af särskilda bestämmelser att vidtaga, och erfarenheten om deras verkningar var ännu så ofullständig, att dessa frågor gäfvö nästan alla följande riksdagar rätt mycket arbete. Problemet af en verksam och uttömmande lagstiftning på detta område kan ännu sägas vara långt ifrån sin lösning; i hvilken mon det genom den sista riksdagens arbete blifvit bragt denna lösning närmare, skola vi söka att i det följande utreda.

Sällan har nykterhetssaken varit föremål för så mycken uppmärksamhet som i början af detta år; från alla håll hördes klagomål öfver den tilltagande dryckenskapslasten, bekymren öfver den växande faran gäfvö sig luft i kommuners och arbetareföreningars förhand-

lingar, liksom i den offentliga pressen, och regeringen anropades i hundratals böneskrifter att resa en dam mot det inbrytande förderfvet.

Är svenska folket mer än förr hemfallet åt fyllerilasten, och hafva de sista två decenniernas bemödanden ingen ting uträttat till att stäffa den? Vi tro det icke, och vi trotsa en hvar som lugnt och sansadt vill undersöka saken att gifva något annat svar än ett nekande. Landet hade ännu i mannaminne nära 200,000 större och mindre bränvinsfabriker, och huru ofullständig än tillverkningsmetoden var, så att en stor mängd råämnen förspildes utan att gifva motsvarande afkastning, så lär det väl knappast kunna bestridas, att två eller tre gånger så mycket bränvin tillverkades och förtärdes som nu, ehuru folkmängden betydligt tilltagit, på samma gång som tillgången blifvit större på närande födoämnen för de klasser som mest begagna rusdrycken, hvarigenom dess skadliga verkningar i icke så ringa mon mötvägas. Vid 1853—54 årens riksdag beräknades den årliga bränvinstillverkningen till omkring 50 millioner kannor; låt vara att detta var öfverdrifvet, och det fins ingen möjlighet att komma den verkliga siffran ens någorlunda nära, men i alla händelser var tillverkningen minst dubbelt så stor som för närvarande, och industriens ständigt växande behof torde fullt motsvara det mått af sprithaltiga drycker som från utrikes orter infö-

res. Det synes således ovedersägligt att förtärandet af spritdrycker sedan början af 1850-talet aftagit med mer än hälften, och det behöfves icke mycken bekantskap med allmogens hemlif för att den ofantliga förändringen till det bättre skall falla i ögonen. Men de ovanligt fördelaktiga konjunkturen som under de två eller tre sista åren varit rådande i våra viktigaste exportnäringar hafva i förening med tillväxten i den allmänna välmågan uppstegrat arbetsprisen till en förut okänd höjd, under det att arbetarens lefnadskostnader icke på långt när ökat sig i samma proportion, och då dessa klassers intellektuella och sedliga uppfostran naturligtvis icke kunde hålla jemna steg med de oväntadt uppdrifna inkomsterna, kom beklagligtvis en stor del af den lätt förvärfvade arbetspenningen att taga vägen till krogen. De klasser af arbetare hvilkas aflöning var mest uppstegrad, och som minst kunde emotstå frestelsen af det rikliga förvärfvet, voro sådana hvilkas omåttlighet mest föll i ögonen, de som hade att göra med grofarbeten, varuforsling, in- och utskeppning i hamnarne o. s. v., med ett ord just de som hafva behof af den minsta föregående yrkesuppfostran och minst haft tillfälle att lära känna behaget af ädlare förströelser. Det väcker nu för tiden ojemförligt mer än förr uppmärksamhet och afsky att se öfverlastade personer på vägar och gator; att så är förhållandet, och att den allmänna sedlighetskänslan tagit en djup anstöt af hvad den sett, bevisar att folket i det hela gått framåt i nykterhet, liksom i goda seder för öfrigt. När de gyllne tiderna upphöra — och på förebud dertill är det ingen brist — är det intet tvifvel att den öfverstegrade förbrukningen af rusdrycker skall betydligt inskränkas; vi hafva redan haft erfarenhet af hvad vaxlingen mellan nöd och välmåga uträttar på bränvinförbrukningen, då tillverkningen af denna dryck under dåliga år kan falla med tredjedelen af det vanliga beloppet och under goda år åter stiga i samma proportion.

Vi säga icke att allt härmed är väl bestämdt: att den årliga tillverkningen och förbrukningen af bränvin kan under påtryckningen af en missväxt nedsjunka från 17 till 11 millioner kannor synes oss tvärt om bevisa, att åtminstone denna reduktion kan och bör göras till regel och icke till undantag, samt att det är ganska illa bestämdt, då en tillfällig stegring i arbetsprisen, hvilken

borde leda arbetaren till en konsumtion af förnuftigare och ädlare slag, kan plötsligt öka bränvinsflödet med 6 à 7 millioner kannor. Vi få häraf klart för oss, att upplysning och sedlig förädling, som ensamma verka till en varaktig ombildning af lefnadsättet, ännu icke äro tillräckligt starka för att skydda de talrikaste folkklasserna från dryckenskapens frestelser, och att lagstiftningen måste, såsom massor af dessa klasser på ett så rörande sätt begärt, träda emellan för att hjälpa dem strida mot sina dåliga böjelser. Det får icke hjälpa att teoretiskt riktiga handelsgrundsatser derigenom något skjutas å sido: den förledande spritdrycken måste för tillfället betraktas såsom ett krigskontraband, för hvars utestängande den ekonomiska lagen om tillgång och efterfrågan måste jemka något med sig. Det gäller då att genom lagar och författningar fördyra sjelfva varan och försvåra dess åtkomst, så långt detta kan ske utan att uppmuntra till underslef.

Den förra af dessa utvägar blef för denna gång obegagnad. Väl hade hr Hammarberg i Andra kammaren väckt förslag om tillverkningsskattens förhöjning från dess närvarande belopp 80 öre till 1 rdr 50 öre, men riksdagen vågade icke att taga detta steg, då bevillningsutskottet så bestämdt afstyrkte det samma. Grunderna till detta afstyrkande voro egentligen tre: man antog att en prisstegring af 70 öre pr kanna icke skulle afhålla förhärdade supare, på samma gång som man fruktade att varans fördyrande skulle medföra demoraliserande bedrägerier och väcka den gamla lönbränningen till lif samt föranleda återupptagandet af den olofliga införsel från utrikes ort som nu blifvit i det närmaste utrotad; äfven så tyckte man att en sådan stegring i bränvinets pris, som också med den måttliga förtäringen af 3 kub. tum om dagen skulle med 7 rdr förhöja den årliga lefnadskostnaden, allt för tungt komme att drabba de personer för hvilka bränvinet inom denna tränga gräns blifvit en nödvändighetsvara. Vi kunna åt intet af dessa skäl tillerkänna en afgörande betydelse. Utan att här tilltro oss bestämma, huru vida den af motionären föreslagna siffran var den riktiga, tro vi dock att en förhöjning i tillverkningsskatten varit befogad redan i följd af penningvärdets minskning; det ursprungliga beloppet 50 öre motsvarar

efter 20 års förlopp knappast den nu varande siffran 80 öre, och tager man dertill i betraktande den stegring i arbetslönerna som vi hoppas skall blifva varaktigt sedan de onaturliga öfverdrifterna försvunnit, synes oss otvifvelaktigt att bränvinspriset nu är jemförelsevis billigare än i slutet af 1850-talet, och att en stegring, utan afseende på förhöjda statsinkomster, vore i arbetarens eget intresse. Naturligtvis borde denna stegring icke blifva så betydlig att den utgjorde ett premium för oloflig tillverkning eller införsel, men med en måttlig förhöjning af tillverkningsskatten tro vi att ingendera delen vore att befara. De gamla husbehöfsredskapen äro förstörda, och det blefve allt för dyrt att anskaffa nya, äfven om sådant eljest läte sig göra. Lagöfverträdelsen har icke längre att påräkna samma undfallenhet som fordom, och med den skärpta uppmärksamhet som nu mera råder hos myndigheterna synes oss smygbränning i någon större skala höra till omöjligheterna. Genom öfverenskommelsen med Danmark har smugglingen öfver sundet blifvit på ett lyckligt sätt förebygd, och den olofliga bränvinsinförseln från Tyskland har så stora svårigheter att den knappast torde komma att på allvar försökas. Återstår då endast den förmenta orättvisan mot de måttliga konsumenterna. Förutsatt att en sådan måttlig förbrukning som 10 eller 12 kr om året för en arbetande man vore nyttig eller nödvändig, hvilket vi här icke vilja afgöra, vore det visserligen hårdt för honom att se sina lefnadskostnader förökade med 7 rdr om året, om intet vederlag på annat sätt erbjödes honom. Men det är just detta som hr Hammarberg ville bereda, nemligen genom nedsättning i tullen på verkliga lefnadsförnödenheter, såsom gryn, kaffe och socker. Dess utom lär det väl vara klart, att den förbättring i de arbetande klassernas lefnadsvanor som blefve en följd af drycken-skapens inskränkning skulle på mer än ett indirekt sätt rikligt ersätta den förökade penningutgiften. Vi behöfva knappast erinra att drinkaren gör ondt icke blott för sig sjelf; hans osunda vanor sprida sitt förderfliga inflytande till hans närmaste omgivning och fortplanta sig i följd af förderfvade anlag på hans efterkommande. Den uppoffring som den hederlige arbetaren underkastar sig, i fall det eljest är någon uppoffring, kommer således hans barn till godo, och hvilken tänkande familjefader skulle då tveka att un-

derkasta sig den? Af alla dessa anledningar tro vi att en förhöjning i tillverkningsskatten på bränvin endast är en tidsfråga, och vi äro förvissade att hr Hammarbergs förslag, ehuru för denna gång tillbakavisadt, har framtiden för sig. Vi hoppas det samma för hr von Kochs, i Första kammaren förnyade motion om sammanslagning af tillverknings-, minuterings- och utskänkingsafgifterna. Ingen ting kan i sjelfva verket vara orimligare än det nu varande förhållandet, hvarigenom, tvärt emot lagstiftarens mening, största delen — man har beräknat ända till två tredjedelar — af hela detaljhandeln blir afgiftsfri, och fördelen deraf kommer dem till godo som minst behöfva den. »Under den starka frestelse till rik vinst», säger motionären, »genom försnillning af försäljningsafgifter, som den nu varande okloka bränvinslagstiftningen innefattar, tilltaga och frodas krögarna, liksom de nu nästan försvunna lurendrejarne under de förra okloka tullförfatningarna. Låtom oss borttaga premierna äfven för krog-näringen. Riksdagens i ämnet ännu troligen mest förfarna ledamot uppgaf den 15 april 1871 till medkammarens protokoll, att 1800 lagliga utskänkingsställen funnos, samt att lika många lönkrögare redan 1867 blifvit såsom sådana under ett år tilltalade. Ingen kan ännu uppgifva till hvilken höjd dessa siffror stigit under de senaste årens arbetslöner.» Den senaste riksdagen har visserligen sökt nedsätta premiet för den lagliga minuthandeln och utskänkningen genom att förhöja det minsta kanntalet för skattens beräkning, från 800 kannor för stad och 400 kannor för landet till resp. 1,200 kannor och 600 kannor, men i hafvudsaken har den ingen ting förändrat, utan tagit för god bevillningsutskottets förutsättning, att förslaget icke skulle kunna påräkna något understöd i kamrarne, ehuru samma utskott 1871, utan att då mer än en ledamot deremot reserverade sig, tillstyrkte alldesamma förslag, som då af Andra kammaren bifölls med nära dubbel pluralitet och i Första kammaren förkastades endast med 12 röster; mer än halfva antalet af folkets samtliga ombud hade således förklarat sig för det samma. Vi kunna icke se mer än en anledning hvarföre det denna gång underkändes, nemligen mängden af till denna lagstiftning hörande frågor som samtidigt voro under behandling; emelertid höjde sig för det samma ganska inflytserika röster, och vi hoppas att när för-

slaget nästa gång väckes, öfvertygelserna skola finnas mogna för dess antagande.

Det är egentligen två invändningar som gjort sig gällande mot denna utväg att bringa reda och enkelhet i bränvinsbeskattningen, nemligen obilligheten att fördyra den sprit som användes för tekniska behof och svårigheten att finna en rättvis grund för utskiftning af försäljningsafgifterna mellan hushållningssällskapen, landstingen och kommunerna. Den prisstegring som skulle uppstå för den tekniska industrien är så obetydlig att den knappast behöfver tagas i beräkning, äfven om den icke, såsom vi föreställa oss, blefve ersatt genom förökad sedlighet och ordning hos arbetarne samt en deraf följande minskning i de allmänna utgifterna för rättsvården och fattigväsendet. Den andra betänkligheten är vigtigare; när de korporativa intressena beröras, kommer blodet i svallning, och den öfverläggning som egde rum öfver denna punkt, särdeles i Andra kammaren, var i sin helhet så grotesk, att den kunde hafva gifvit rika materialier åt karrikaturteknare och komediförfattare. Men med någon god vilja bör det icke vara någon absolut omöjlighet att komma till rätta äfven med den saken. Efter vår tanke borde både landsting och hushållningssällskap till en början komma i åtnjutande af ungefär samma anslagsdelar som nu tillfalla dem; de hafva inlåtit sig på allmännyttiga företag, som under den närmaste framtiden fordra betydliga omkostnader, och statsmakterna få icke undandraga dem möjligheten att uppfylla de förbindelser de iklädt sig. Men de flesta af dessa företag äro sådana som afse landtbrukets och andra nyttiga verksamhetsgrenars uppmuntran, och uppmuntringar äro af naturen öfvergående: sedan det afsedda målet blifvit vunnet äro de obehöfliga. Under tiden skall en erfarenhet hafva blifvit vunnit om lämpligheten af anslagens fördelning, och först i en framtid behöfver lagstiftaren sysselsätta sig med den sidan af saken. Hr von Koch ifrågasatte för det närvarande ingen anslagsförhöjning, utan beräknade att den sammanslagna bränvinskatten endast skulle utgöra 1 rdr 10 öre, motsvarande 80 öre för tillverkningen samt 30 öre för minuterung och utskänkning. Må hända kunde hr Hammarbergs och hr Kochs motioner på det sättet förenas, att den sammanslagna afgiften sattes till 1 rdr 50 öre; förhöjningen i tillverkningsskatten blefve då endast 40 öre pr kanna, och stegringen i

lefnadskostnader för den måttliga bränvinskonsumenten 4 rdr, hvilket ju icke är något förskräckligt.

Den sak som gjort de sista riksdagarne mer hufvudbry än hela den öfriga bränvinslagstiftningen har varit svårigheten att förekomma den så kallade salningen, d. v. s. den mycket begagnade utvägen att flere personer slå sig till samman om gemensamt inköp och förtäring af 15 kannor, som hittills varit minimum för partihandeln, hvilket medfört den dubla olägenheten af beskattningens kringgående och en mängd oordningar, som uppstått omkring försäljningsställena. Den sista riksdagen har försökt att bota detta onda genom att mellan den beskattade minutbandeln, som ej får understiga $\frac{1}{3}$ kanna och ej får öfverstiga 15 kannor, och den från all afgift och kontroll fria partihandeln, som omfattar större kvantiteter än 15 kannor, inskjuta en alldeles ny kategori, som blifvit kallad *mindre partihandel*, omfattande försäljning af kvantiteter från 15 till och med 100 kannor, det sistnämnda beloppet motsvarande den minsta kvantitet för hvilken återställande af tillverkningsafgiften eller så *drawback* eger rum vid varans utförel till främmande orter. Denna mindre partihandel skulle icke beläggas med någon särskild afgift, och ehuru stadgandet icke uttryckligt synes kunna förbjuda kommunerna att på den samma lägga en viss accis eller afgift, såsom stundom skett för utöfningen af minuthandel, framgår så väl af bevillningsutskottets motivering som af dess ledamöters yttranden i båda kamrarna, att stadgandet icke närmast afsåg någon rättighet för kommunerna att ålägga den mindre partihandeln en särskild beskattning. Deremot skall rättigheten att utöfva den för hvarje fall göras beroende af en särskild tillåtelse, hvilken konungens befallningshafvande ega att för ett år i sender meddela, sedan ansökningen blifvit pröfvad af stadsfullmäktige, allmän rådstuga eller kommunalstämma, dock att sådan rättighet icke må kunna mot nämnda kommunalmyndigheters medgifvande beviljas. Hvarje kommun skall således kunna inom sitt område förbjuda all partihandel med bränvin i mindre poster än 100 kr, och sålunda väsentligt försvåra den mycket öfverklagade salningen, på samma gång som vederbörande myndigheter kunna förhindra all sådan försäljning på platser der den vore olämplig, t. ex. i närheten af större fabriksinrättningar, marknadsplatser o. s. v.

Tillika stadgades att ingen skall erhålla tillstånd till utfövan af sådan handel som icke eger god frejd och i öfrigt besitter sådana egenskaper att yrkets utfövan kan med trygghet åt honom anföras. Första kammaren afvände lyckligtvis försöket att lägga meddelandet af sådan tillåtelse helt och hållet i kommunernas händer, ett uppdrag som enligt kommunallagstiftningens anda ligger alldeles utom deras befogenhet, och som i vissa fall kunde urarta till den betänkligaste mannamon. Tillåtelsen till en sådan obeskattad parthandel innebär, ledsamt nog, i alla händelser ett monopol, stridande mot all förnufvig ekonomisk lagstiftning, men det har blifvit framtunget af den bevisade oförmågan hos den stora massan af folket att på egen hand strida mot frestelsen och måste sålunda tills vidare fördragas, på samma gång som faran af dess medgifvande är betydligt minskad i ansvariga offentliga myndigheters händer. Om störande oordningar inträffa, kan rättigheten efter vederbörlig undersökning inskränkas eller indragas, och för olofligt utfövan af mindre parthandel stadgas samma straff som för olaglig bränvinsutskänkning. Hela stadgandet är en nödfallsutväg, hvilken enligt vår åsigt icke hvilat på sunda ekonomiska förutsättningar, och som därför svårigen kan påräkna någon varaktighet. Lyckligt vore, om den såsom ett öfvergående undantagsstadgande kan utträda den nytta som dermed afses; vi våga i detta afseende icke någon förutsägelse.

För en vigtig rättelse i fråga om minuteringsrätten, som af den sista riksdagen i hög tid vidtogs, har den att tacka hr Leijers förtjenstfulla initiativ. En handlande uti en af städerna i mellersta delen af landet hade af rådhusrätten blifvit dömd för olaga bränvinsminutering, därför att han tillhandagått dem som sådant åstundade med att från Vin- och spirituosablaget i Stockholm, som innehar minuteringsrätt på Reimersholm i Bränkyrka socken, mottaga beställningar på spritdrycker till mindre belopp än 15 kr och därför uppbära betalningen. Svea hofrätt upphäfdde emellertid domen, och dess utslag fastställdes i slutet af förlidet år af Högsta domstolen, hvarigenom det högst farliga prejudikatet hade uppkommit, att den som hade försäljningsrätt i en kommun kunde strafflöst genom ombud idka samma handel i andra kommuner, utan att därför erlägga någon skatt, och detta kringgående af lagen lär äfven hafva varit

begagnadt i en ganska stor utsträckning. Riksdagen beslöt med anledning af hr Leijers motion en ny paragraf i kungl. förordningen om villkoren för försäljning af bränvin, som förbjuder hvem det än må vara att tillhandaga allmänheten med bränvin i mindre belopp än han sjelf eger försälja, eller att på annat ställe än der han utfövar försäljningsrätt till köpare utlemna mindre belopp än 100 kr, allt vid äfventyr af böter och rättighetens förlust. Vi känna ganska väl att anmärkningar blifvit gjorda mot redaktionen, men vi äro öfvertygade att ingen upplyst och samvetsgrann domare skall misstaga sig om meningen.

Det hör till egenheterna i den svenska lagstiftningen angående rusdrycker, att den mot sin natur sönderfaller i olika delar, som handläggas af olika personer och myndigheter. Beskattningen på bränvinstillverkningen är en bevilling, som beror af riksdagen allena, och de reglementariska föreskrifterna rörande tillverkning och försäljning bero på konung och riksdag gemensamt; i båda fallen förberedas sakerna å riksdagens sida af bevillningsutskottet och handläggas af regeringen i finansdepartementet. För andra rusgifvande drycker än bränvin och spritvaror går deremot lagstiftningen, som i kraft af § 89 Regeringsformen är kongl. maj:ts ensam förbehållen, genom civildepartementet, men då konungen vill derom höra riksdagen, förberedas sådana frågor af lagutskottet. Olämpligheten deraf att olika ordningsstadgar blifvit fastställda för erhållande af tillstånd att försälja bränvin och andra rusdrycker har också blifvit insedd och föranledde vid sista riksdagen några motioner, som behandlades af bevillningsutskottet, fastän de rätteligen syntes tillhöra lagutskottet, och som icke heller ledde till någon påföljd. Lyckligtvis kom regeringen saken till hjälp genom en proposition, hvori k. m:t understälde riksdagen vissa grunder för en tillämnad ny lagstiftning angående villkoren för försäljning af vin, maltdrycker och andra icke spirituösa drycker till förtäring på stället. För några år sedan bedrefs en liflig agitation för att genom lättare tillgång till öl och inhemska vinsorter skaffa de fattigare samhällsklasserna ett billigare och sundare förfriskningsmedel än bränvinet, på samma gång som näringsfrihetens grundsats hade fått fullständigt erkännande genom 1864 års näringsförfattning. Man fann en i och för sig så »oskadlig» rörelse som utskänkning af vin,

öl, kaffe, té och andra icke sprithaltiga drycker snarare böra uppmuntras än inskränkas, och i öfverensstämmelse med denna åsigt affattades äfven 1866 års förordning. Snart visade sig likväl att rättigheten till detta slags sjelfförsörjning på ett betänkligt sätt missbrukades, och så kallade ölstugor uppkommo, som blefvo verkliga härdar för fylleri och all slags liderlighet. Dertill kom att den så beprisade inhemska vintillverkningen i många fall endast bestod i att färga det gamla inhemska vinet och, kanske med tillsättning af ännu skadligare beståndsdelar, gifva det klingande namn, såsom »kanonvin», *grand vin de liberté* o. s. v., usla och afskyvärda produkter, hvilka under sina granna etiketter genom landthandeln afsattes till ett pris vida öfverstigande det oförderfvade bränvinets, men utan att derför inbringa någon försäljningsafgift. Vi kunna icke neka oss att gifva våra läsare ett exempel på arten af denna tillverkning, sådant vi sjelfva inhemtat det genom den offentliga embetsmyndighet inom hvars område den egde rum, så att uppgiftens tillförlitlighet icke är underkastad något tvifvel. En landthandlare i mellersta delen af riket egnade sig med ifver åt denna inhemska vinindustri och skördade der af en anseelig vinst. Han hade icke bränvinsutskänkningsrätt, men han hade infört den seden att kunder som hos honom köpte varor till ett visst belopp inbjödos till ett rum i öfre våningen och der gratis undfagnades med bränvin. Från detta rum ledde ett spolor till en tunna i nedre våningen, och deri tömdes hvad som var kvar i glasen af bränvin, öl, porter och hvarjehanda andra flytande varor; den behagliga blandningen försöttnades med sirap, och för att gifva den ytterligare *haut-goût* tillsattes i sista rummet en liten quantitet halfrökta och bortkastade cigarrstumpar. Den sålunda åstadkomna produkten tappades på buteljer, försedda med högröda pappersremсор, som buro den, ståtliga inskriften »Tokajer», ett ord som efter allmogens etymologiska vanor förklarades sålunda att de som drucko af det herliga vinet blefvo tokiga i hufvudet — en stor förtjänst naturligtvis hos varan, ty hvarföre skulle man eljest köpa och förtära den? Uppfinningsrikedomen var i detta fall bragt till sin höjd, men äfven under mindre förledande former hafva säkert tusentals kannor af den vedervärdigaste och skadligaste beskaffenhet årligen blifvit utpräglade till en lättrogen allmoge.

Under de tre närmast föregående åren har lagstiftningen rörande utskänknigen af i fråga varande dryckesvaror undergått åtskilliga inskränkningar, men af mål angående rätt till sådan utskänkning, hvilka under förlidet år i betydligt antal från rikets alla delar drogos under regeringens pröfning, framgick, att så väl ortmyndigheter som kommunalstyrelser allt mer blifvit öfvertygade om nödvändigheten att i sedlighetens och den allmänna ordningens intresse så mycket som möjligt inskränka ölstugornas antal, samt att rätten till detta slags sjelfförsörjning icke längre borde vara ovilkorlig utan bero deraf, huru vida man öfver hufvud ansåg att sådana utskänkningsställen borde finnas inom de särskilda kommunernas områden. Hundratals petitioner från kommuner inkommo till regeringen, hvari framhölls nödvändigheten att sätta en gräns mot den »allt mera öfver hand tagande dryckenskapen»; såsom ett medel dertill föreslogs bland annat att kommun på landet skulle ega rätt att sjelf bestämma, huru vida sådan försäljning skulle få ega rum eller icke, att handeln med vin eller hvad som kunde bära detta namn skulle i alla händelser vara landthandlare förbjuden, och några kommuner ansågo att dessa bestämmelser borde tillämpas äfven i afseende på försäljningen af maltdrycker. Ett stort antal motioner väcktes vid riksdagens början i Andra kammaren uti samma eller liknande syftning.

Innan vi öfvergå till betraktandet af den nya lagstiftning till hvilken båda statsmakterna blifvit ense om grunderna, böra vi anmärka att i ett fall åtminstone, och dertill ett ganska viktigt, har en förändring i vilkoren för tillverkning och försäljning af bränvin blifvit af riksdagen beslutad, som inverkar på lagstiftningen för öfriga rusdrycker. Med undantag af den i samma författning meddelade föreskriften om bränvinets rening och styrka skall nemligen hvad der stadgas om mindre partihandel eller minuthandel med eller utskänkning af bränvin gälla äfven för sprit samt andra brända eller destillerade, in- eller utländska spirituösa drycker, äfven som för drycker hvilka dermed äro tillagade. Detta stadgande är så mycket mer välbetänkt, som det förut omtalade vin- och spirituösa-bolaget bland andra inhemska vinsorter till salu utbjudit ett körsbärsvin, hvars sprithalt, så vidt af prisen kan beräknas, varierar mellan 10 och 25 grader, och som efter bolagets erbjudande kan göras ännu starkare, allt efter

afnämarnes olika önsknigar. Med den förut gällande författningen stod det således vintillverkaren öppet att såsom bärvin utbjuda nästan rent brännvin, med aldrig så liten tillsats af bärsyra, utan att derföre vara underkastad minuterings- eller utskänkingsafgift. Efter det senast införda stadgandet hoppas vi att en sådan spekulation skall vara för alltid afskuren, endast att riksdagen fortgår på den beträdda banan genom införande af en behöflig ändring i förordningen om brännvinsprofnig.

Lagstiftningen för försäljning och utskänkning af icke sprithaltiga drycker invecklas och försvåras af de många onödiga kategorierna. Icke allenast skiljes mellan dem som äga att endast vid måltider utlemna sådana drycker och sådana som hafva rättigheten fullständig, utan en särskild kategori är försäljningen af maltdrycker »utom hus och i mindre omfattning». Den förra skilnaden anse vi med en reservant i lagutskottet helt och hållet illusorisk: äfven den sämsta, på uteslutande fylleri anlagda krog kan för skens skull för sina kunder framlägga någon matbit, som möjligen lemnas orörd, och genast är lagstadgandet kringgånget. Hvad åter angår maltdryckers utskänkning utom hus och i mindre omfång, hvilken k. m:t velat lemna fri såsom hittills, har diskussionen i kamrarna tillräckligt upplyst om dess absoluta förderlighet i många fall, äfven om den kan tänkas oskyldig i andra, och Första kammaren uttalade för sin del att ingen undantagsfrihet borde för denna utskänkingsgren längre medgifvas, fastän Andra kammaren icke delade dess åsigt, och riksdagen följaktligen i detta afseende icke kunde afgifva något yttrande. Anmärkningsvärdt är i öfrigt, att riksdagen undanbedt kommunerna den stora makt k. m:t ville lägga i deras händer, i afseende på tilldelandet af rättigheten att annorledes än vid måltiden till spisande gäster till förtäring på stället utskänka vin och maltdrycker, hvilken skulle behandlas och afgöras efter samma grunder som äro stadgade för försäljning af spritdrycker. Derom äro emellertid båda statmakterna ense, att kommunerna skola äga rätt att sjelfva besluta, om och i hvilket antal sådana försäljningsställen skola få finnas inom deras områden, att sådan utskänkning icke får utföras af den som handlar med andra varor i öppen bod, att den som endast eger försälja men icke utskänka sådana varor är underkastad

ansvar, om de med hans vetskap förtäras på stället — i hvilken punkt riksdagen gjort en väsentlig redaktionsförbättring, att sådana drycker icke böra få utskänkas till minderårig eller den som redan är öfverlastad — samt att betalning för annorledes än under måltid till spisande gäster utlemnade varor icke får i laglig ordning utsökas. Riksdagen har för sin del föreslagit ett ytterligare stadgande, att husbonde skall ansvara för förbrytelse mot denna författning som med hans vetskap begås af hans hustru, husfolk eller i hans arbete antagen person, äfven som den önskat, att rättigheten för kommunalmyndighet att i vissa fall förbjuda fortsättning af sådan utskänkingsrörelse äfven måtte göras tillämplig på dem som endast till afhemtning försälja vin och maltdrycker.

Vi förmoda att det icke dröjer länge innan k. m:t på de grunder om hvilka man blifvit ense utfärdar en ny förordning. Vi kunde hafva önskat den i flere afseenden annorlunda: utskänkningen af icke spirituösa rusgifvande drycker blir, liksom den af brännvinet, ett vinstgifvande monopol, och oskicken vid utprängling af öl och porter från bord och vagnar, som på några ställen varit upprörande, låra komma att fortfara, så vidt k. m:t icke ändrar mening. Å andra sidan synas de värsta farorna för missbruk af den godtyckliga makten att utdela förenämnda privilegium vara förebyggda, derigenom att det slutliga afgörandet blifvit lagdt i konungens befallningshafvandes händer och icke i kommunernas, utan att dock de senare beröfvas makten att stifta verkliga Maine-lagar. Vi önska och hoppas att de måtte med klokhet och urskilning begagna sig af denna vädliga rätt. En frukt af den nya förordningen motse vi deri att allt sammanhang mellan landthandeln och krogrörelsen för framtiden afbrytes; förr än detta sker kan handelsfriheten på landet icke verka välgörande, såsom den bör, eller det tillätna varu-bytet frigöras från de okynnen hvarmed det hittills endast allt för ofta varit bemängdt. Vi hoppas vidare att både kommunalmyndigheter och kronobetjening skola blifva vaksammare och mera nitiska vid befrandet af ordningar än förut, men det synes oss alldeles nödvändigt att förmögna och vältänkande personer komma kronobetjeningen till hjälp med medel att betala rättegångskostnader och böter, der åklagaren icke lyckas få den åtalade fäld; sådana oundvikliga förluster äro ruinerande för de svagt aflönade länsmännen,

och man vet huru svårt det är att i glest befolkade trakter åstadkomma full bevisning.

Men lagstiftningen kan i fråga om sedlighet endast verka medelbart, genom att undandrödja de grufsta stötestenar hvilka ligga frestande i den svaga människans väg. Andra krafter än det yttre lagbudets måste tagas i anspråk, för att verka den moraliska och ekonomiska pånyttfödelse hvaraf i synnerhet våra arbetsklasser äro i stort behof. En talare i Andra kammaren invände mot de till regeringen ingifna petitionerna, att de voro dikterade af sektandan, och att de icke mycket betydde, då de voro affattade efter ett och samma formulär, som från något visst håll blifvit kommunerna tillsänt i tryckta exemplar, hvilka endast behöfde underskrivas och insändas. Utan tvifvel ingår i nykterhetsrörelsen mycket obetänkt nit, som gerna, om det finge fritt spelrum, slår öfver målet och helt visst dikterar lagar, som i sin opraktiska stränghet vore oeffterlefliga och endast skulle uppmuntra till underslef och skrymteri. Men äfven bortsedt från det sensationsmessiga

i rörelsen, fins det beklagligtvis endast ett allt för vidsträckt utrymme för missionärens verksamhet, då fäfänga och njutningsbegär i förening gått så långt att arbetaren, hvarpå vi känna exempel, på en enda qväll kan bortkasta 50 rdr på så kallad champagne. För att vara rätt verksam får dock icke denna nykterhetsmission stanna endast vid uppbyggelse: den som kan visa de arbetande klasserna nya vägar att förbättra sina dagliga vanor, reformera sin kokkonst och göra sina hem mera inbjudande för den från dagsarbetet återvändande familjefadern skall gifva nykterheten ett långt bättre understöd än den som i tid och otid endast predikar om synden. Qvinnorna måste tagas till hjälp: det är inom familjen som mannens sinne skall uppfostras till bättre vanor: finner han der ingen trefnad, som kan göra den råa utsväfningen för honom icke blott umbärlig utan motbjudande, då är det föga hopp att han någonsin vänder dryckenskapen och de lastbara kamraternas ryggen.

Litteratur.

Situation de la classe ouvrière en Russie: Le travailleur nomade de l'Oural et de la Sibirie. (Den ryska arbetsklassens belägenhet: lösdrifvaren i Ural och Siberien) par N. Flerovsky. I *Revue Scientifique*.

Det arbete hvars titel vi här angifvit utkom redan 1869 i Petersburg och härrör från en författare som kastat djupare blickar än de fleste i det ryska samhällsväsendet. Det består af tre afdelningar, af hvilka vi endast efter en öfversättning i en fransk tidskrift känna den första, hvarom här är fråga; men de skildringar och betraktelser som deri innehållas äro så märkliga att de synas oss väl förtjena vår uppmärksamhet. Vi hafva begagnat ett gammalt svenskt ord, hvilket hos oss lyckligtvis håller på att falla i förgätenhet, för att beteckna den laglösa och nomadiserande befolkningen, som på ryska benämnes *brodiaga*. De öfriga afdelningarna behandla den ryska bondeklassen och städernas industriella arbetare. Hr Flerovsky's bok utkom till en början utan all anmärkning af censuren, men som den väckte stor uppmärksamhet, blef den året derpå indragen, utan att dock någon förföljelse anställdes mot

författaren, hvilken dock i detta ögonblick säges befinna sig på en rysk fästning för någon politisk förbrytelse. De stora sociala reformer hans land undergått under de fem sista åren hafva, så vidt det är oss bekant, icke åstadkommit någon väsentlig förändring i de tillstånd han beskriver; passtvänet, de lägre ordningsmyndigheternas utpressningar och fängelseväsendet kvarstå ännu i hela sin styggelse och påminna om missförhållanden, särdeles i afseende på fångvården, hvilka nu mera hos oss lyckligtvis höra till det förflutna.

»Ack, hvad lifvet är hårdt här! Det är en klagan», säger författaren, »som öfver allt höres i mellersta Ryssland. Egorna äro små, skatterna orimliga; man vet icke hur man skall få det att gå ihop. Men i guvernementen Saratov eller Perm, der duger det att lefva: mycken åkerjord och betesmarker så mycket man någonsin vill; der behöfver man minsam icke dö af hunger. Jag föresatte mig att besöka detta det östra Rysslands El dorado, men knapt hade jag satt foten inom Perms område, förr än jag hörde alldeles samma visa: ack, hvad lifvet är hårdt

här, men i guvernementet Tobolsk, der behöfver jorden aldrig någon gödsel! — Jag kommer till Tobolsk, men äfven der är lifvet hårdt, och det är blott i Tomsk som lyckan finnes: der är det skogar i öfverflöd och stora sträckor af oupptagen jord. — Men äfven i detta beprisade land begrätor bonden sitt sorgliga öde: en lätt jord, hvarpå ingen ting växer, säger han, och sträng vinter; men se, i distrikten Kuznetsk och Büsk, der är det rikedom, och hvete och honung, och skogar alldeles som en trädgård. — Jag vänder mina steg till Kuznetsk; kan hända skall jag der träffa åtminstone skuggan af menniskor som äro nöjda med sin lott. — Hvarför föda vi barn till världen? ropa med en mun alla mödrar: det vore långt bättre för oss att de icke lefde. — Hvar är det då, frågar jag helt bestört, som det är godt att lefva? — I östra Siberien, der är det godt att lefva, svarar man mig. Men mitt tålmod är slut, jag tror icke mer på hvad bonden säger mig, och jag börjar fråga folk af de högre klasserna.»

»På en gång har bladet vänt sig, och allt hvad jag nu hör är af den hugneligaste beskaffenhet. — Hos oss, säger man, är det icke såsom i England och vestra Europa; hos oss finnas inga proletärer, och folket är lyckligt. — I östra Ryssland är belåtenheten ännu större: hos oss är all ting billigt, både kött och spanmål: det är icke hos oss som menniskor dö af svält, och vi hafva aldrig sett någon hungrande. — Hänförelsen stiger i den mon man närmar sig skogstrakterna, och i Siberien känner den icke mer några gränser. — Hos oss, säger man mig, är det icke som der borta i Ryssland; här är ingen som svälter, folket vill icke mer äta rågbröd, bränvinet äro okänt, bönderna äro renliga och kalla er ryssar för »näfverskor»; sjelfva bära de aldrig andra fotbeklädnader än af läder. Vill ni hafva en föreställning om rikedomen och öfverflödet hos den siberiska arbetaren, så behöfver ni endast begifva eder till guldgrufvorna. När arbetarne återvända från grufvan, göra de sig goda dagar och roa sig på ett sätt hvarom ni icke kan göra er någon föreställning, hyra musikanter och drapera husen med kattanstycken. På fyra och tjuogo timmar sätta de af med hundra, två hundra rubel; på betalningsdagen kan en arbetare uppbära ända till 80 rubel för sommarterminen, och när en månad gått om, har han icke en kopek

i behåll. — Jag har hört många berättelser af detta slag; blott en sak förundrade mig: alla dessa loftalare öfver det allmänna välståndet förklarade mig enstämmit, att hos dem kom man ingen väg med arbetaren utan prygel — intet prygel, intet arbete. Men der prygel fins, der fins ovilkorligen slafveri, smuts och elände... Jag förlorade mig i denna labyrint af motsägelser och begaf mig till guldfälten, för att se sakerna med egna ögon och försöka med egna iakttagelser leta mig till sanningen.»

Efter denna inledning, hvilken vi för den grafiska berättelsens skull gifvit ordagrann, beger sig författaren på väg till det siberiska El dorado, och det första föremål som fånglar hans uppmärksamhet är det halfförtärda kadavret af en menniska. »Det är Korolef, utropade min följeslagare; vi arbetade till samman i grufvorna.» Den resande frågade sin vägvisare, om han icke skulle anmäla saken hos ortmyndigheten för att få den döde begrafven, men bonden som åtföljde honom menade att det aldrig skulle ta slut, om man ville anmäla allt sådant, och han sade sig vilja bedja presten att läsa några böner för den döde *der han var*; i Ryssland, der afståndet äro så stora, ske likbegängelserna ofta så att säga *in effigie*.

Författaren kommer till ett grufdistrikt, som bearbetas af en viss Pekarski. Mannen är ett vidunder af skicklighet, och ortmyndigheterna upphöja honom till molnen; han är rik och håller en fruktansvärd ordning, men han ger sina arbetare ingen betalning, och om vintrarne dö de hoptals af svält i skogarne. En gång hade myndigheternas uppmärksamhet blifvit väckt på det omenskliga sätt hvarpå han behandlade sina arbetare, och en undersökning anställdes, men den första arbetare som framkallades hade inga papper, lika så den andra, tredje och fjerde; de voro lösdrivare alle samman, och *ispravniken* fann att patronen endast behandlade packet efter förtjenst.

Detta var hans politik; han antog aldrig några andra arbetare än de som voro försvarslöse inför lagen och följaktligen ur stånd att mot honom göra sin rätt gällande. Så göra nästan alla arbetsgifvare som blifvit ruinerade genom dåliga spekulationer: de taga endast lösdrivare i sin tjänst, emedan de kunna pressa dem till det yttersta och kasta dem ifrån sig för att dö i ödemarkerna, när deras arbetskraft är uttömd. Sjelfva hospi-

talen mottaga endast sådana patienter som anses kunna blifva friska; att kosta underhåll och läkemedel på några andra vore ju endast att bortkasta penningar.

I det följande införes oss författaren i lösdrifvarens historia. Vanligen börjar den vid utgången ur fängelset, men många af dessa olycklige hafva aldrig satt foten inom ett sådant. Hr Flerovsky behandlar icke fängelseväsendet i dess egenskap af bestraffningsmedel — den sidan af saken lemnar han åt kriminalisterne — utan ur synpunkten af dess inflytande på arbetaren och arbetet. Vi skola följa honom i några af hans betraktelser öfver detta ämne; de äro ytterst skarpsinniga och lärorika, om de också lyckligtvis icke hafva full tillämpning på våra förhållanden.

Arbetarens lif, säger han, är en kamp, hvari framgången beror af den kraft och intelligens som utvecklas under striden. På dess utgång hänger icke allenast arbetarens öde, utan äfven civilisationens och hela samhällets. Om i England lorden och köpmanen äro rike, så hafva de därför att tacka den engelska arbetaren, som är tillräckligt driftig och intelligent att icke vilja arbeta för en spottpenning. Så länge den ryska arbetaren föder och kläder sig uselt, är det en omöjlighet för det ryska åkerbruket att vinna någon lyftning, och den ryska adeln skall förblifva fattig. »Den dag då denna arbetare skall till sitt middagsmål lägga litet kött, vore det ock blott ett enda uns, skall den produktion som fordras för att fylla detta nya behof stiga till ett högre värde än hela vår nu varande spanmålsutförelse. Den dag då samma arbetare finge i sinnet att vilja lägga ett, om än så litet, glas vin till sin middag, skulle vi se en tillväxt i produktionen för att fylla detta nya behof, hvilken skulle i värde öfverstiga beloppet af hela vår import. De högre klassernas behof äro hvarken tillräckliga att hålla åkerbruket eller industrien vid lif: så länge icke de arbetande klasserna få större lefnadsbehof, skola till och med de högre klasserna i samhället förblifva fattiga, oupplysta och oförmögna till kraftig handling. Alla klasser i samhället hafva således ett intresse i att arbetarens aflöning höjes: derpå beror hela samhällets välmakt.»

Riktigheten af detta resonnement låter sig icke bestridas. Det förefaller till en början såsom en orimlighet att icke arbetsgifvarnes rikedom skall tilltaga i samma mon som de

kunna utpressa arbetet för liten eller ingen ersättning, men alla tiders erfarenhet har intygat att så icke är förhållandet. Stora, till och med oerhörda rikedomar hafva kunnat samla sig på några enstaka händer, under det att den stora massan af folket lidit nöd, men någon allmän välmåga bland de högre klasserna har aldrig blifvit följden af en betryckt ställning hos de underordnade. Det ligger en stor tröst i denna erfarenhet: menniskoslägtet är solidariskt, och långt ifrån att den enes död är den andres bröd, såsom fördomeu och den ekonomiska okunnigheten så gerna vilja föreställa sig, fins det intet allmänt och ocharaktigt välstånd hos öfverklasserna med en utarmad och lidande arbetarebefolkning. I full öfverensstämmelse med den författare som vi här hafva framför oss, tro äfven vi att civilisationens utveckling och hela samhällets välfärd beror på stęgringen i de arbetande klassernas lefnadsbehof, samt att hvarken odling eller politisk trygghet finnas der den stora mängden är sänkt i armod och icke sträcker sina önskningslängre än att jemt och rätt uppehålla sin tillvaro. Men det fordras ett vilkor för att gifva satsen dess fulla sanning: lefnadsbehofven måste vara förnuftiga och deras stęgring komma på naturlig väg. Med förnuftiga behofmena vi dem som äro möjliga och varaktiga, icke lättsinnets och fäfangans äflan att göra sig bemärkta genom öfverdådiga utgifter, när undantagsvis stora arbetsförtjenster sådant tillåta, och det är ingen nödvändighet för arbetaren mer än för någon annan förnuftig varelse att på ögonblickets sjelfviska njutningar bortkasta summor, med hvilka kunde köpas hela familjers välbefinnande under långa tider. Vidare måste arbetarens inkomst stå i ett rimligt förhållande till arbetsgifvarens; ingen *strike* å den förres sida förslår att af den senare utpressa en större arbetsgodtgörelse än som står till samman med kapitalistens förkofran, och om de arbetande klasserna, förledda af eget oförstånd eller andras uppviglingar, skulle för något tillfälle lyckas uppdrifva arbetslönerna till ett sådant belopp att arbetsgifvaren derpå ginge under, skulle de snart till sin förfäran finna att de slagtat hönan för att komma åt ägget. Hela den moderna civilisationen sträfvar till att utjemna ojemnheterna i vilkor mellan de särskilda samhällsklasserna, så att den oerhörda lyxen och det oerhörda armodet småningom försvinna, för att efterträdas af mindre skri-

ande motsatser; men en allmän nivellering i förmögenhetsomständigheter, såsom kommunister och socialister tänka sig den, är ett fullkomligt hjernspöke, och det fins ingen absolut ekonomisk likhet annat än eländets. Huru skulle kapitalisten någonsin kunna spekulera och förlägga arbete, om han icke hade så mycket att han utan ruin kunde bära tillfälliga förluster, och huru skulle arbetaren kunna hafva någon trygghet för morgondagen, om endast sådant arbete af honom beställdes hvarom arbetsgifvaren på förhand skaffat sig visshet att det skulle betala sig? I längden kan naturligtvis ingen förlagsgifvare fortfara med sin verksamhet under oupphörliga förluster, men de vinster han gör på vissa företag måste ersätta de förluster han gör på andra, och dertill lemna så mycket öfverskott att han blir godtgjord för den slitning af sinnes- och kroppskrafter som är oskiljaktig från all spekulation, ty i annat fall skulle ju ingen vilja spekulera. Följaktligen är ett sådant mått af välstånd hos de arbetande klasserna hvarigenom de kunna fylla sina förnuftiga och med odlingen tillväxande behov ovilkorligt beroende på ett sådant högre mått af välstånd hos de klasser som förlägga och leda arbetet, att de kunna lida tillfälliga afbräck utan att därför nödgas afbryta sin verksamhet.

Men vi återvända till vår författare. Den stegring i arbetslönerna som är oundgänglig för hela samhällets välmakt måste, säger han, alltid vara proportionel mot arbetarens utveckling i upplysning och drift: der dessa egenskaper försvagas följer ovilkorligen slafviskt sinne, likgiltighet för människovärdet och elände. Endast i den mon han känner sig fri att verka, kämpa för sin aflöning, vaka öfver att han icke förtryckes af arbetsgifvaren och icke faller i roflystna mellanhänder, endast i den mon alla hans anlag och krafter hållas spänstiga genom kampen för tillvaron, är hans ställning egnad att hos honom utveckla mandom och intelligens. Hans framgång i lifvets strid tillvinner honom hans likars aktning; misslyckas han, ådrager han sig deras förakt. De lofliga drifterna blifva starkare i den mon han af sina ansträngningar har att vänta ett större välbefinnande. På stepperna i östra Ryssland betraktar arbetaren sitt elände med mycken likgiltighet, men i de fabriksidkande trakterna är den fattiga arbetaren en verklig martyr. Trasig och utsulten, behandlas han med öf-

verlägset förakt af de kamrater som varit bättre gynnade af slumpen: den bittra känslan af behof som han icke kan tillfredsställa, och utsigten på ett elände hvarur han icke finner någon utgång, nedstämman hans krafter och förslöa hans omdöme: han står på brottets brant, och hans väg stupar utföre mot fängelseporten.

Hos obildade folkslag är rättsmedvetandet svagt, och den stora brottslingen betraktas nästan såsom en hjelte. Banditväsendet i södra Italien vore en omöjlighet, om icke fribytarne visste att hos den okunniga landbefolkningen väcka en beundran som gränssar till hänförelse. I östra Ryssland spelar hästtjuften, *konokrade*, en liknande rol, och hans bedrifter omgifva honom i landbefolkningens ögon med ett sken af ridderlighet. Man må icke föreställa sig att konokraden är en vanlig tjuf, eller att det är han sjelf som afyttrar, ofta på långa afstånd och med förunderlig hastighet, det rof som fallit i hans händer. Alla dessa förrättningar utföras af hans underordnade; han är ett slags konung öfver simpla förbrytare, hvilka han använder för sina ändamål, medan han sjelf, oantastad och oantastelig inför lagen, oftast åtnjuter en viss medborgerlig betydenhet. Men olik den italienska banditen har han i sin natur ingen ting ridderligt, han pinar sina underordnade till ytterlighet och utkräver till sista skärfven af deras brottsliga tjänster; hans kreatur få frysa och svälta, och oftast består belöningen för en stulen häst i en sup eller ett par näfverskor. Hans hemlighet är den samma som Pekarski's; han använder inga andra tjänare än försvarslöse; sedan dessa olycklige en gång blifvit utstötte ur samhället och fallit i hans händer, äro de liksom hans lifegne, och han kan tvinga dem till hvad som helst.

Hr Flerovsky's skildring af de ryska gemensamhetsfängelserna är i sanning förfärlig och erinrar om det svenska fängelseväsendets allra värsta dagar; vi må tacka försynen att de nu mera ligga långt bakom oss. Men det är en psykologisk sanning i hans framställning, som icke derföre behöfver gå förlorad för oss. Den stackars brottslingens lidanden under ransakningen äro grymma: han får svälta och frysa, och slutligen skickas han ofantliga vägar till sin bestämelse, hundra verst och deröfver, utan att man ger honom en bit bröd. Skammen och lidandet hafva uttömt alla hans energier, och han

känner sig såsom om samhället gripit honom med en osynlig jernhand. I denna belägenhet framkommer han till fängelset, uppskrämd, utmattad och färdig att anropa den simplaste fänge om beskydd. Suart bemäktiga sig hans nya kamrater hela hans varelse: de äro för honom en makt, den fruktansvärdaste af alla makter, men också den enda af hvilken han kan vänta någon hjälp; de äro hans beskyddare och hans lärare i strafflagen, en vetenskap som hädanefter är honom oundgänglig. På ganska kort tid föregår hos honom en anmärkningsvärd förändring; i trots af de obehag och obehärligheter som åtfölja fängelselivet börjar han märka, att han aldrig förr känt sig så lugn och så obekymrad som inom dessa fyra murar. Resultatet är det samma, om man också innesluter honom i cell och på andra sätt försvårar hans straff, så att afsöndringen blir liksom en långsam död för fången. Såsom ett bevis derpå omtalar författaren att fångarne beklagat sig öfver afskaffandet af det gamla forslingsystemet till Siberien, som skedde till fots. Det var ohyggligt, och de dogo som flugor, men ändå behagade dem detta sätt att färdas mer än det nya, som är mänskligare, emedan det förlängde deras fängelsetid. För karaktärlösa människor är ingen ting i världen mera smärtsamt än kampen med lifvet; beröfvad sin frihet känner fången sig lätt och utan bekymmer: han behöfver icke tänka på morgondagen, emedan den för honom icke medför någon förändring, vare sig till det bättre eller sämre. Det verkliga lifvet står icke mera för honom såsom en bitter förebräelse för hans dumhet och viljeslöhet: samhället uppeggår icke längre genom sitt föraktfulla löje hans onda drifter och förleder honom icke att störta sig hufvud stupa i faran. Naturligtvis är han olycklig och eländig, men han ser ingen ting annat omkring sig, och denna jemlikhet är för honom en tröst; han kan till och med för godt köp förvärfva sina likars bifall genom att spela fängelsemyndigheterna ett och annat streck, och detta smickrar hans stolthet, en tillfredsställelse som var så svår att vinna i det fria lifvet. Ingen ting hindrar honom här från att upphöja sitt förflutna lif och gifva sina brottsliga bedrifter en storhet som väcker afund och beundran hos kamraterna. Derfor att han är hungrig finner han födan ganska draglig, men af skryt instämmer han med dem som förklara henne underhållig,

och om han har verkligt skäl att beklaga sig, öfverdrifver han sina lidanden intill gränsen af det orimliga. Här knota alla på födan och äro missbelätne med uppsyningsmännen, antingen de hafva grund dertill eller icke. Och likväl finner den nykomne att man må klaga så mycket man vill, så lyder man ändå utan invändning: det dröjer icke länge inman han finner att tvångsmedel icke fattas, mörk cell, bojor, och annat som kan ta bugt på den motsträfvigaste. Hans dolkska och utsinade varelse fördolskas och utsinar ännu mer. »I Ryssland är fängelset en plantskola för slafsjälar. I Ryssland är allt i sin brodd, brottsligheten liksom upplysningen och industrien. Vål hafva förbrytarna äfven här sina traditioner och sina visor, men denna litteratur är blott en svag början i jemförelse med hvad som till exempel existerar i England; deremot hafva slafviskheten och viljelösheten slagit ut i full blomma» . . . »Hela fängelselivet är inrättadt att hos fången utveckla dessa fallenheter. Först och främst är det ett lif af absolut lättja. Men nu är ingen ting mera egnadt att hos en människa utveckla karaktärsbrist, liknöjdhet, feghet och alla förnedrande laster än ett lif utan arbete, i hvilket eftertanke, vilja och verksamhetslust äro onyttiga egenskaper. En ojemförligt mindre odräglig lefnadsställning har likväl varit nog att hos de jordbrukande slafvarne i alla tider och länder utrota alla de dygder som äro nödvändiga för lifvet; det var bekymmerslösheten, befrielsen från behovet att anstränga sin eftertanke och sina krafter, som blef dessa egenskapers död.»

Författaren afhandlar derefter de olika metoderna i ryska fängelser att sysselsätta fångarne. Arbete fattas icke, men alla uppsyningsmännens bemödanden att väcka lust för arbetet stranda mot den punkt i reglementet som fordrar att fångarne skola arbeta utan något hopp om vedergällning. Systemet är således i Ryssland motsatt det som gjort sig gällande hos oss, der staten, såsom mången tycker, är öfverdrifvet frikostig mot fången och skänker honom en större del af sin arbetsprodukt än han verkligen förtjenar. Af två onda ting är väl ändå det senare att föredraga.

Hela gången af framställningen går ut på att bevisa, att brottsligheten i allmänhet uppkommer af intellektuel och sedlig oförmåga att slå sig igenom i striden för till-

varon, af inskränkthet i omdömet, som väljer oriktiga medel för uppnåendet af sina ändamål, utaf känslan af förbiseende och ringaktning å deras sida hvilka det gått lyckligare, af slapphet i viljan att återupprätta den ställning man förlorat. Han bevisar att vistelsen i fängelset ytterligare förstör den lilla energi som kan finnas kvar hos förbrytaren. »Denna samma karakterssvaghet som fört honom i fängelse uppnår der sin yttersta gräns: han har blifvit absolut oduglig för det verkliga lifvet, en man för hvilken detta lif skall blifva så förkrossande att han skall på ett eller annat sätt åter bereda sig tillträde till fängelset, såsom sin enda återstående räddning.»

En ganska fin iakttagelse, hvilken vi skola försöka att något vidare utföra, möter oss i det följande. Författaren hade träffat en bonde, som endast varit några veckor i fängelse: »hans själ är ännu full af denna strid, denna tillvaro som han nyss lemnat; ännu storma inom honom alla lifvets passioner och omsorger». Han behandlas med omedveten sympati af vaktnektarne, hvilka, äfven de, hafva hustrur och barn och lefva midt i lifvets strid. Men för den stora hopen af fångar, som sedan ett eller flere år befinna sig der, utslöcknar minnet af den yttre världen; man skall under dagar och veckor höra dem tala om ingen ting annat än strafflag och reglemente, om fängelsets statistik och dess historia — man sjunger ännu visor till fången Lanski's (någon stortjufs eller berömd förbrytare) ära. Låt denna bonde stanna hos dem endast två år, så skall han blifva de öfrige fullständigt lik och vara död för det verkliga lifvet»... »När man hör dessa människors samtal, öfvertygar man sig snart att fängelset för dem intagit familjens, vännernas, fäderneslandets plats: är det underligt att de äfven i det fria tillståndet oupphörligt gravitera kring fängelset?» Vi skulle vilja tillägga att gemensamheten i intressen och likheten i tankegång och sysselsättningar öfversätter sig i sjelfva anletsdragens enformighet; hvem har någonsin sett ett stort gemensamhetsfängelse utan att anmärka huru underbart alla dess innevägnare likna hvarandra?

Men individualiteten, sjelfaktningen, känslan af att vara ett väsende för sig, olikt alla andra, som finner sig försatt i en annan ställning, med andra sträfvanden, önskingar och förhoppningar än alla de öfrige,

denna individualitet är såsom ett harnesk i lifvets strid: intet annat försvarsvapen gifver samma trygghet. Genom brottet bortnötet individualiteten, såsom ett klädesplagg utnöttes, och det uppstår en flackhet, en brist på särskiljande egenskaper. Det skall troligen mot detta antagande invändas att mycken skarpsinnighet tages i anspråk för utöfvandet af de flesta arter brottslighet, och att särdeles tjufvarnes uppfinningsförmåga är uppöfvad till det otroliga. Ja väl, men dessa speciella färdigheter, denna förlagenhet och kombinationsförmåga som fordras till att planera och dölja brottsliga handlingar, äro alla af en negativ art, och missriktade derför karakteren i stället för att utveckla den: det är liksom hela lifskraften leddes i ensidig riktning, en enstaka muskel eller ett par uppöfvas till jettekraft, under det att hela den öfriga organismen förtvinar. Det är af erfarenheten ådagalagdt att tjufvar i allmänhet äro dumma utom det tränga område som utgör deras fack; de se i lifvet ingen ting annat än obehagad egendom, och de blifva efter hand oförmögne att bilda sig omdömen om något annat. Vi tvifla storligen på att det bland den vanliga klassen af simpla förbrytare någonsin funnits någon skarp tänkare; åtminstone är det oss icke bekant att fängelsets enslighet, som eljest borde vara så gynnande för eftertanken, alstrat något litterärt arbete af betydighet. Vi undanlaga naturligtvis sådana personer som för politiska eller religiösa öfvertygelser i förflutna tidevarf beröfvades sin frihet; de höra till mensklighetens utvalde och kunna icke räknas bland förbrytare i vanlig mening.

Men är det nu en sanning att lastbarheten undergräfvat individualiteten och fängelset fullbordar hvad brottet begynt, att upprecka personlighetens rötter, hvarigenom människan blir mer och mer oduglig för det fria lifvet, så blir det lagstiftarens sak att tillse, huru dessa följer af frihetens förlust skola kunna i någon mon afvändas och fängelse-disciplinen inrättas så, att den bidrager till att återupprätta och stärka personligheten i stället för att tillintetgöra den. Problemet är svårt, såsom allt stort, och läser aldrig fullständigt kunna lösas, men hopplöst är det icke, och hvad som redan blifvit uträttadt är för ingen del obetydligt. Liksom läkarevetenskapen mer och mer riktar sin uppmärksamhet på *profylaxen*, eller konsten att förekomma sjukdomar, lika så sträfvar den

moderna rättsvetenskapen till att så vidt möjligt är förebygga brottsligheten, och båda göra mer och mer till sitt ögonmärke att, sedan en afvikelse inträdt från naturens sunda ordning, uppkalla naturens egna krafter till att reagera mot sjukdomens orsak. Vi hade för snart två år sedan (ärg. 1872 n:o 45, 46 och 48) anledning att skärskåda strafflagarne och fängelseväsendet; vi redogjorde då omständligt för det irländska penitentiärväsendet eller, såsom det nu mera kallas, det progressiva systemet. Hufvudtanken i denna metod är att bereda fången för friheten. Till en viss grad kunna tvånget och lidandet icke umbäras, ty de onda instinkterna måste kufvas och förbrytaren bringas till ånger och eftertanke; men man tager sig väl till vara för att böja honom så hårdt att viljans spänstighet brister, hvarigenom han blir lika redlös för det fria lifvet som en simmare med afskurna eller förlamade armsenor. Fångens hela behandling går derföre långt mindre ut på att förkrossa och tillintetgöra än att återupprätta honom, väcka hans hopp och hans sjelftillförsigt, och öppna för honom utrymme att öfva sina förmögenheter, innan han åter på eget ansvar inkastas i striden för tillvaron. I synnerhet har i detta afseende religionsläraren ett stort fält för sin verksamhet, och det är lärorikt att se, huru Englands bästa fängelsepredikanter tagit sin uppgift. De nöja sig icke med uppbyggelsepredikningar utan kalla till sin hjälp alla möjliga medel att stärka och upprätta; i sina samtal med fången gå de in i hans lefnadsförhållanden, hjälpa honom att uppgöra planer för sin framtid och bringa familjelifvets alla inflytelser att verka på honom. Öfvertygelsen om det progressiva systemets riktighet har under en jmförelsevis ganska kort tid i vårt land vunnit en sådan styrka, att dess fullständiga genomförande i lagstiftningen nu mera endast är att anse såsom en tidsfråga.

Skyldigheten att legitimera sig genom pass, som i Sverige lyckligtvis försvunnit, qvarstår i Ryssland såsom det synes i hela sin ohyggliga kraft. I stället för att hvar och en borde fritt få sköta sig sjelf och gälla såsom hederlig människa, så länge icke hans handlingar bevisa motsatsen, antager man der att den som icke kan förete klara papper på hvem och hvad han är måste vara en missdådare, som icke har att påräkna samhällets skydd utan fritt kan misshandlas af den som får honom i sina händer. Hvad som

hos oss kallas »försvarslöshet», en kategori af människor som är utdömd af den allmänna öfvertygelsen, fast den ännu icke försvunnit ur lagstiftningen, är blott en matt skugga af det ryska lösdrifvareväsendet. Vi hafva i det föregående sett huru den lösa befolkningen i Siberien, äfven sådana som icke gjort något ondt, kan blifva ett rof för omenskliga arbetsgifvare; hr Flerovsky's bok innehåller flere sådana skildringar af den mest upprörande beskaffenhet. Men å andra sidan retar samhället redan genom sitt mistroende oförvitliga människor till förbrytelser, när de känna marken svigta under sig i saknad af en trygg medborgerlig ställning. Hr Flerovsky berättar om en *brodiaga*, som var anställd på ett handelskontor och gäld för redbarheten sjelf, då han oförmodadt rymde efter att hafva bestulit sina husbönder på 25,000 rubel. Hans öden under flykten i Siberiens ödemarker höra icke hit; vare det nog sagdt att han föll i elände och för att undgå hungersdöden sjelf angaf sitt brott, men fängslad icke kunde öfverleva sin vanära, utan gaf sig döden. Dessförinnan öppnade han sitt hjerta för några personer som hyste deltagande för honom, och det är denna bekännelse som är märkvärdig. Han hade aldrig i sitt lif känt sig rätt lugn, och hans oro växte allt efter som hans omständigheter förbättrades: han var försvarslös och kunde en dag blifva dragen inför ordningsmakten, han som aldrig satt sin fot inom ett fängelse, och som egde hederliga människors förtroende. Denna tanke förföljde honom oupphörligt och blef honom öfvermäktig en dag då han hade en stor penningsumma i sina händer. När stölden var begången insåg han med ens vidden af sitt brott, men föga fattades att han begått ett ännu större. Han hade i sina händer en man som kunde angifva honom, och han kände en stark frestelse att döda honom, men han beherskade sig, lemnade qvar allt hvad han tagit och flydde till skogs i tanken att göra sig till eremit. Den först kommande kan bringa en sådan människa i olycka. En lifegen, som hindrat sin husbonde att utöfva våld mot sin hustru, blef genom hans bedrivande skickad till Siberien: sådana händelser voro fordom icke sällsynta i Ryssland. Qvinnan kunde icke nthärda lifvet i Siberien utan öfvertalade mannen att fly till Ryssland, der han lefde tolf år lycklig och oantastad. Men hustrun, som ännu var vacker, hade den olyckan att

behaga en annan adelsman, och hennes motstånd retade denne att förfölja hennes man. Det upptäcktes att han var en flykting, hans hus uppbrändes, hans egendom röfvades, och hela familjen fick en ömklig ändalykt.

Sådana böcker som hr Flerovskys läser

ingen utan att lära något. Han är på en gång tänkare och poet: hans naturskildringar äro fulla af lif och behag. Men vi hafva här intet utrymme för siberiska landskapsbilder, äfven om vi icke kände oss starkare anslagne af hans samhällsskildringar.

Blick på pressen.

Ett par Stockholmstidningar hafva ur *Jönköpings Dagblad* aftryckt en kort artikel om mångskrifveriet och den deraf följande långsamma expeditionen i våra embetsverk. Det säges i denna uppsats, att hvad som i synnerhet torde föranleda denna långsamhet »är det vedertagna bruket att en högre myndighet icke kan direkt adressera sig till en lägre, och tvärt om, utan att ett meningsutbyte dem emellan nästan alltid måste ske indirekt, genom alla mellanliggande myndigheters försorg, så att beträffande det obetydligaste som det viktigaste ärende hela den hierarkiska skalan måste genomgås, ofta flere gånger fram och åter, innan *målet* ändtligen kan komma till ett lyckligt slut». Tidningen menar att det för en och annan civil exerciskarl kan vara en estetisk njutning att se detta konstrika urverk i gång, men att saken ställer sig annorlunda för den som är intresserad af målens skyndsamma afgörande. Reflexionerna äro föranledda af de omvägar som äro förenade med anordnandet af statsbidragen till medellösa församlingars folkskoleväsende, och den deröfver uppställda promemorian tar sig onekligen litet besynnerligt ut med sina sexton moment, som för kuriositetens skull här må återgifvas.

- »1. K. m:t begär af riksdagen anslag till folkskoleväsendet (åt medellösa församlingar).
2. Riksdagen beviljar anslaget.
3. Skrifvelser om anslags beviljande sändas af k. m:t till landshöfdingeembetet och biskopsembetena.
4. Biskopsembetet underrättar skolrådet.
5. Skolrådets ordförande skrifver kungörelse om kyrkostämman.
6. Vid kyrkostämman föres protokoll.
7. Ansökan om understöd göres hos biskopsembetet. Ansökan åtföljes af: a) protokollsutdrag, b) redogörelser för skolkassans ställning.

8. Biskopsembetet gifver utlåtande och remitterar handlingarna till landshöfdingeembetet.
9. Landshöfdingeembetet insänder handlingarna jemte eget utlåtande till k. m:t.
10. K. m:t pröfvar ansökningsen och sänder, om den beviljas, underrättelse härom till a) landshöfdingeembetet, b) biskopsembetet.
11. Biskopsembetet underrättar skolrådet om anslaget beviljande.
12. Landshöfdingeembetet utanordnar penningarne och sänder dem till kronofogden.
13. Kronofogden sänder dem till länsmanen.
14. Länsmanen sänder dem till fjerdingsskattmannen.
15. Fjerdingsskattmannen lemna dem till skolrådets ordförande.
16. Skolrådets ordförande skrifver qvitto och bekommer då — 20 kronor.»

Men hvad är detta mot det mångskrifveri som eger rum helt och hållet inom vissa af våra offentliga verk? Nästan lika många manipulationer föranledas inom ett af dem, riksbekant för det gravitetiska sätt hvar på man der tillskapar sig göromål, af sådana enkla och för det allmänna fullkomligt intresselösa tilldragelser som den att en af verkets nu mera fåtaliga underlydande ändrar adress och deröfver ingifver rapport till den mångtaliga styrelsen. Till och med ett rikskollegium finner icke under sin värdighet att på grund af valprotokoll inför en magistrat utfärda pompösa, med många namnunderskrifter och verkets stora sigill försedda fullmakter för personer som blifvit utsedde till suppleanter i en eller annan direktion. Om de ofantliga reciterna, som brukas i alla juridiska och administrativa mål, kunde också vara icke så litet att säga.

I *Svensk Tidskrift* för augusti förekom-

mer en af dr Hjärne författad uppsats om »statsreglering och konungamakt», synbarligen föranledd af den så kallade konstitutionella konflikten mellan regeringen och riksdagen rörande lönen för presidenten i kommerskollegiet. Författaren har om grundlagens förhållande till denna sak alldeles samma åsigt som den vi för kort tid sedan uttalat, nemligen att riksdagen både genom lag och häfd har samma rätt att bestämma öfver de så kallade ordinarie statsutgifterna som öfver de extra-ordinarie, och han styrker denna uppfattning genom en förtjenstfull historisk utredning. Om k. mts åtgärd att anbefalla statskontoret till att i sin hufvudläggare fortfarande uppföra de 6,000 kronorna som riksdagen afslagit yttrar författaren hufvudsakligen, att afsigter icke äro straffbara, att hittills ingen skada skett, att k. mt icke ändrat ett ord i den af riksdagen upprättade staten, och låtit vid nedsättningen af ett ordinarie anslag bero. Han tillägger: »K. mt har erkänt riksdagens rätt härutinnan, men hr statsrådet och chefen för civildepartementet har fått sin subjektiva ledsnad deröfver uttalad. Hr statsrådet har ofta ordat om k. mts rätt att hafva en afgörande röst vid indragning af ordinarie anslag. Han må lyckönskas för sitt mod att yttra sin öfvertygelse och till k. mts försigtighet att icke låta henne öfvergå i handling. Huru vida hr statsrådet på ett värdigt sätt har lyckats »häfda kronans prerogativ» är en annan fråga. Huru vida Sveriges riksdag finner med »rikets sannskyldiga nytta» öfverensstämmande att Sveriges konung genom ett af hr statsrådet kontrasigneradt beslut ställes i en ogynnsam dager inför sitt folk, i det till statsrådsprotokollet uttalas ord, som ej kunna verkställas, det kommer framtiden att snart utvisa.»

Dagens Nyheter, som temligen utförligt refererat dr Hjärnes bevisning, anmärker såsom något eget, att denna sak i dess nu varande skede blifvit återopad såsom ett »prejudikat» på riksdagens rätt öfver de ordinarie anslagen, men vågar icke med samma säkerhet som tidskriftsförfattaren påstå att hittills ingen skada skett, ehuru äfven D. N. hysar den tilliten till »k. mts försigtighet», att någon kränkning af riksdagens grundlagsenliga rätt icke skall ifrågakomma. Derefter yttrar tidningen för egen del följande:

»Ännu är denna fråga icke utagerad. Det är nästan omöjligt att säga på hvilken punkt

den står, just därför att uttrycken i den kungliga resolutionen äro, som sagdt, högst sväfvande. Den villrådighet som förorsakas af det oegentliga uttrycket »bifalla ett beslut» häfves ingalunda genom den följande delen af k. mts resolution. Man får nemligen derendast veta att k. mt »anbefalt kungl. Statskontoret att låta 1875 i den hos kontoret befintliga så kallade hufvudläggaren bland utgiftanslagen å riksstatens sjetta hufvudtitel fortfarande upptaga presidentlönen till oförminskadt belopp, sjutusen femhundra kronor». Jemför man dessa ordalag med statsrådet Bergströms anförande i frågan, då den behandlades i riksdagen, hvarvid han yttrade att han ämnade »tillstyrka det k. mt må med ogillande af riksdagens beslut anbefalla Statskontoret att fortfarande ställa dessa 6,000 kronor till k. mts disposition», så erbjuda sig tvenne alternativa antaganden: *antingen* äro anförandet från statsrådsbänken och den kungliga resolutionen equivalenta, och i så fall har man, tvärt emot hr Hjärnes förmenande, ett prejudikat derpå att riksdagens grundlagsenliga rätt att föfoga öfver ordinarie anslag icke blifvit häfdad; *eller* ock har hr statsrådet inför landets representanter i en vigtig konstitutionel fråga sagt *ett* och såsom konungens rådgifvare kontrasignerat *ett annat*. Vi hafva funnit oss föranlätne att uttala detta lilla å propos, som hr Hjärne, förunderligt nog, synes hafva förbisett.»

Innehåll:

	Sid.
Lagstiftningen angående försäljning af rusgifvande drycker	609.
Litteratur:	
Situation de la classe ouvrière en Russie: Le travailleur nomade de l'Oural et de la Sibérie, par N. Flerovsky	616.
Blick på pressen	623.

Anmälan.

Prenumeration å **Samtiden** kan ske på alla postanstalter i riket äfven som i bokhandeln, samt i Stockholm på tidningsutdelningsställena. Priset för helt år 10 rdr, för halft år 5 rdr 50 öre, och för fjerdedels år 3 rdr, *postbefordringsavgiften till landsorten inberäknad*.

Stockholm,
tryckt hos A. L. Normans Boktryckeri-Aktiebolag, 1874.